

Warszawa, 22 kwietnia 2024

mgr. Bartłomiej Sobieraj
Wydział Nauk Historycznych
Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu

**Streszczenie rozprawy doktorskiej pt.
„Edukacja prawnicza w jezuickich kolegiach szlacheckich
Rzeczypospolitej Obojga Narodów”**

Działalność Towarzystwa Jezusowego na polu szkolnictwa budziła nieprzerwanie duże zainteresowanie wśród badaczy przedmiotu wywodzących się zarówno z kręgu jezuitów jak i spoza niego. Pomimo jednak dużej ilości publikacji podejmujących problematykę działalności oświatowej zakonu jezuitów zagadnienie nauczania wiedzy prawniczej w szkolnictwie jezuickim zostało zbadane jedynie w niewielkim stopniu. Zjawisko to dotyczy szczególnie polskiej literatury naukowej dotyczącej jezuitów.

Celem rozprawy jest wypełnienie wspomnianej luki w odniesieniu do jezuickich kolegiów szlacheckich w Rzeczypospolitej. Właśnie w przypadku takich placówek jak kolegia szlacheckie problematyka nauczania wiedzy prawniczej nabiera szczególnego znaczenia. Kolegia te bowiem z założenia miały oferować elitarniej klienteli kompleksowy program kształcenia przygotowujący m. in. do pełnienia w przyszłości ważnych funkcji publicznych. Powyższe powinno zaś pociągać za sobą uwzględnienie w programie wiadomości prawniczych. W ramach szczegółowych celów rozprawa podejmuje takie zagadnienia jak: ustalenie, w których jezuickich kolegiach szlacheckich nauczano dyscyplin prawnych, zbadanie zakresu nauczanej wiedzy prawniczej, ustalenie podręczników i materiałów, z których korzystano w celu przekazywania wiadomości z tej dziedziny oraz odtworzenie kadry nauczycielskiej wykładającej dyscypliny prawne.

Praca została podzielona na cztery rozdziały. Pierwszy rozdział poświęcony został kulturze prawnej Rzeczypospolitej w XVIII wieku. Naszkicowana została ona w oparciu o następujące aspekty: 1) stan prawa i kierunki jego rozwoju 2) myśl prawnicza, doktryny i idee

3) funkcjonowanie prawa w praktyce 4) oceny i postawy wobec prawa. Takie ujęcie kultury prawnej pozwoliło na umiejscowienie nauczania prawa w jezuickich kolegiach szlacheckich, w szeroko rozumianym otoczeniu prawnym w osiemnastowiecznej Rzeczypospolitej.

Drugi rozdział przedstawia problematykę edukacji prawniczej w kontekście szlacheckich ideałów wychowawczych. Nakreślenie ideałów wychowawczych staropolskiej szlachty miało na celu ukazanie miejsca, jakie edukacja prawnicza zajmowała w tych ideałach oraz stało się podstawą do weryfikacji, w jakim stopniu programy jezuickich kolegiów szlacheckich odzwierciedlały je w badanym zakresie. W rozdziale tym przedstawiono także stan nauczania prawa w XVIII wieku w wybranych ośrodkach (Akademii Krakowskiej i Akademii Zamojskiej, Gimnazjum Akademickim w Gdańsku oraz Gimnazjum Akademickim w Toruniu, Collegium Nobilium pijarów w Warszawie oraz w palestrze). Dzięki powyższemu zabiegowi możliwe było odniesienie edukacji prawniczej w jezuickich kolegiach szlacheckich do programów i praktyki nauczania w tym zakresie w innych placówkach funkcjonujących w Rzeczypospolitej w badanym okresie.

W rozdziale trzecim, którego punktem wyjścia było przedstawienie zarysu szkolnictwa jezuickiego oraz jego ewolucji, podjęto tematykę stosunku Towarzystwa do nauczania prawa oraz uprawiania dyscyplin prawnych przez jezuitów. W rozdziale tym omówiono także nauczanie wiedzy prawniczej w kolegiach jezuickich oraz prowadzonej przez jezuitów Akademii Wileńskiej i Akademii we Lwowie.

Rozdział czwarty zawiera zasadniczą część rozprawy. Przedstawiona została w nim krótka geneza i organizacja poszczególnych jezuickich kolegiów i konwiktów szlacheckich w Rzeczypospolitej, tj.: Kaliszu, Lublinie, Ostrogu, Poznaniu, Lwowie, Wilnie i Warszawie oraz omówiono nauczanie w nich wiedzy prawniczej. Oprócz materiałów źródłowych związanych z wyodrębnionymi przedmiotami prawniczymi przeanalizowane zostały pod kątem wiadomości prawniczych także materiały dotyczące innych dyscyplin (m. in. historii, geografii politycznej oraz retoryki). Dostępne materiały źródłowe analizowano zarówno pod względem dyscyplin stricte prawnych, jak również nie stanowiącego dyscypliny prawnej z dogmatycznoprawnego punktu widzenia prawa natury.

Opisana powyżej konstrukcja rozprawy pozwoliła na przedstawienie badanych zagadnień w szerszym kontekście, uwzględniającym uwarunkowania społeczno-prawne, takie jak m.in. osiemnastowieczna kultura prawna, ówczesne ośrodki edukacji prawniczej czy też staropolskie ideały wychowawcze. Jednocześnie zabieg taki skutkowałam interdyscyplinarnym charakterem rozprawy, co wiązało się z zastosowaniem metod badawczych właściwych m. in. dla historii wychowania oraz historii prawa.

Spośród zawartych w rozprawie konkluzji na pierwszy plan wysuwa się brak jednolitości w podejściu jezuitów do nauczania wiedzy prawnej w kolegiach szlacheckich Rzeczypospolitej, który to wynikał zapewne z braku ściśle określonej polityki organizacyjnej i programowej polskich, jak również zagranicznych, władz zakonu wobec kolegiów szlacheckich. Odzwierciedleniem powyższego było w szczególności to, że najpełniejszy program edukacji w zakresie prawnym, obejmujący m.in.: prawo rzymskie, narodów, natury oraz elementy prawa politycznego, oferowało jezuickie kolegium szlacheckie w Warszawie. Natomiast w pozostałych jezuickich kolegiach szlacheckich w głównej mierze koncentrowano się na zagadnieniach prawnoustrojowych, przy czym odbywało się to w większości przypadków w ramach zajęć z zakresu historii lub geografii. Na kształt edukacji prawniczej w jezuickich kolegiach szlacheckich niewątpliwie wpłynął też poziom ówczesnej kultury prawnej, a szczególnie stan nauk prawnych w Rzeczypospolitej, czego odzwierciedleniem był m.in. brak odpowiednich podręczników do nauki prawa.

Niezależnie jednak od, wydawać by się mogło, wąskiego zakresu edukacji prawniczej w jezuickich kolegiach szlacheckich, taka praktyka nauczania dyscyplin prawnych wpisywała się w model edukacyjny przyjęty przez kolegia szlacheckie, które nastawione były zasadniczo na ogólne kształcenie w określonych dyscyplinach. Nadto, oparcie nauczania wiedzy prawniczej na elementach prawnoustrojowych powodowało, że było ono zbieżne z ideałami wychowawczymi szlachty, których stałym elementem, praktycznie przez cały okres istnienia I Rzeczypospolitej, były wiadomości dotyczące materii prawnoustrojowych.

Bartłomiej Sobczyk

Warsaw, 22 April, 2024

mgr. Bartłomiej Sobieraj
Wydział Nauk Historycznych
Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu

**Summary of the doctoral thesis entitled
“Legal education in Jesuit noble colleges
of The Polish-Lithuanian Commonwealth”**

Activities of the Society of Jesus in the field of education have sparked a lot of continuous interest among the researchers of the subject, both from the Jesuit circle and outside of it. However, despite the considerable number of publications on the educational activity of the Jesuit Order, the issue of law teaching in Jesuit schools has only been researched to a certain degree. This is particularly evident in the case of Polish academic sources on the Jesuits.

The purpose of this dissertation is to fill the aforementioned gap in the field of Jesuit noble colleges in the Polish-Lithuanian Commonwealth. It is in relation to those educational establishments that the issue of teaching law becomes particularly important. These colleges were intended to offer elite clients a comprehensive education program preparing them for future duties, such as performing important public functions. Therefore, legal education seemed to be a necessary study area to include in the curriculum. As part of the specific objectives, the dissertation aims to address such issues as: determining in which of the Jesuit noble colleges legal disciplines were taught, examining the scope of legal knowledge taught there, determining the textbooks and materials used to convey information in this field, and reconstructing the faculty of lecturers teaching legal subjects.

The thesis was divided into four chapters. The first chapter is devoted to the legal culture of the Commonwealth in the eighteenth century. The outline of the legal culture was created based on the following aspects: 1) state of law and the directions of its development 2) legal thought, doctrines and ideas 3) practical application of the law 4) evaluation and attitude towards the law. Such perspective on legal culture facilitated the placement of legal education in Jesuit noble

colleges in a broadly understood legal environment of the eighteenth-century Polish-Lithuanian Commonwealth.

The second chapter discusses the issue of legal education in the context of the noble educational ideals. Outlining the upbringing values of the Polish nobility was intended to show the role that legal education had in them while also serving as the basis for identifying the degree to which those ideals were reflected in Jesuit noble colleges' curricula regarding the examined scope. The chapter also demonstrates the state of legal education in the eighteenth century in selected educational centres (Kraków Academy and The Zamoyski Academy, Danzig Academic Gymnasium as well as Academic Gymnasium in Toruń, the Piarist Collegium Nobilium in Warsaw and the palestra). Thanks to this overview, it was possible to relate the legal education in Jesuit noble colleges to the curricula and teaching practices in the same field in other educational establishments operating in the Commonwealth in the period under study.

The third chapter, which started with an outline of the Jesuit education system and its evolution, presented Society's approach to teaching law and practicing legal disciplines by the Jesuits. The issue of teaching law in Jesuit colleges was discussed as well, including The Vilnius Academy and the Lviv Academy founded by the Order.

Chapter four contains the main body of the dissertation. It includes a brief history, origin and organisation of individual Jesuit colleges and noble boarding schools in the Commonwealth, i.e. Kalisz, Lublin, Ostrog, Poznań, Lviv, Vilnius and Warsaw, and discusses the teaching of legal sciences there. In addition to the source materials concerning legal subjects, other materials related to different study areas (including history, political geography and rhetoric) were also examined with regard to legal knowledge. The available source materials were analysed both in terms of strictly legal disciplines as well as according to the natural law which, from the dogmatic and legal point of view, does not constitute a legal discipline.

The structure of the thesis described above has made it possible to present the issues under study in a broader context, taking into consideration the socio-legal conditions, such as eighteenth-century legal culture, the legal education centres of that time, or the old Polish educational principles. Moreover, such a structure resulted in the interdisciplinary character of the dissertation, which required using research methods appropriate for a study of the history of education or the history of law.

Among the conclusions explored in this dissertation, the most striking issue is the lack of uniformity in the Jesuits' approach to the teaching of law in noble colleges, which was likely caused by the lack of a strictly defined organisational and curricular policy by the Order's authorities towards the noble colleges. This was reflected particularly by the fact that the most comprehensive legal curriculum, consisting, among others, of Roman law, law of nations, natural law and elements

of the political law, was the one offered by the Jesuit noble college in Warsaw. Meanwhile, other Jesuit noble colleges were mainly focused on the legal and constitutional issues, and it was mostly achieved as part of history or geography classes. What also influenced the shape of legal education in Jesuit noble colleges was undoubtedly the overall level of the legal culture at the time, particularly the state of legal sciences, which could be observed, for example, in the lack of proper legal textbooks.

However, regardless of the seemingly narrow scope of legal education in Jesuit noble colleges, such approach to teaching legal disciplines was part of the educational standards adopted by noble colleges whose prime focus was to provide general knowledge of individual study areas. Furthermore, by choosing the legal and constitutional elements as the basis for teaching law ensured that it was consistent with the educational principles of the nobility, where the knowledge on legal and political matters was a constant throughout the entire existence of The First Polish Republic.

Bartholomiej Sobieraj

